

Nr 1031

Av herr Holmberg m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m.

(Lika lydande med motion nr 906 i Första kammaren)

Målsättning

Bakom den kraftigt ökade tillströmningen av studerande till det postgymnasiala utbildningsområdet ligger främst ungdomens strävan efter högre teoretisk utbildning. Denna strävan stämmer i huvudsak överens med samhällets behov av alltmer kvalificerad arbetskraft. De erfarenheter vi har från utbildningssituationen i USA, där den procentuella andelen av en årskull som skaffar sig akademisk utbildning är långt större än den i vårt land, visar att starka skäl talar för att en ökande andel av den svenska ungdomen under överskådlig tid kommer att söka sig till högre utbildning. För vår del anser vi, att varje enskild individ som har intresse, möjlighet och fallenhet för fortsatta studier skall beredas tillfälle till sådana. Detta medför naturligtvis att särskilda krav måste ställas på utbildningen. Det är enligt vår uppfattning av vikt att även den postgymnasiala utbildningen innehåller fler inslag av generell natur, så att den enskilde individen har en så stor sektor som möjligt att vända sig till inom arbetsmarknaden. Det är mot denna bakgrund som vi ställer oss tveksamma till utformningen i föreliggande proposition. I en intervju i *Industria* (januari 1969) har statsrådet Palme påpekat att UKAS inte innebär en strängt specialiserad utbildning, »Tvärtom är linjerna ganska allmänna...» I motsats härtill anser vi, att propositionen inte innebär något försök till att göra nuvarande system mera allmänt. Den snabba samhällsutvecklingen medför, att alltför specialiserad utbildning inom kort tid kan visa sig vara mer eller mindre föråldrad. Krav måste därför ställas på att utbildningen ger den enskilde studeranden en bred bas med möjlighet till efterföljande specialisering. Blir denna modell använd på det postgymnasiala stadiet innebär detta, att den enskilde studeranden vinner en större helhetssyn i sin utbildning. Vi vill därför aktualisera möjligheten av att införa en ettårig postgymnasial grundutbildning uppdelad på ett fåtal breda sektorer. Efter denna grundutbildning skulle en mera specialiserad undervisning följa. Eventuellt kan man överväga att låta den ettåriga grundutbildningen avslutas med en lägre primärexamen. Den snabba tillväxten i examineringen vid universitet och högskolor har medfört att ett växande antal personer med akademisk examen

väljer anställningar där akademisk utbildning hittills icke har varit erforderlig. För dessa skulle den nämnda grundutbildningen kunna vara tillräcklig. Det bör emellertid ankomma på 1968 års utbildningsutredning (U 68) att närmare överväga detta förslag.

Huvudmålet i föreliggande proposition att ge en akademisk yrkesutbildning har uppenbarligen i alltför hög grad fått skymma delmål, som redan inom överskådlig tid kan komma att få stor betydelse.

I takt med utvecklingen mot ett allt rikare samhälle inträder vissa väsentliga sociala förändringar. Resurserna hos den enskilde individen kommer med all sannolikhet att öka samtidigt som också fritiden kommer att göra det. Det är därvid realistiskt att vänta en markant ökning av efterfrågan på utbildning. Människor, vilka tidigare varken haft tid eller råd att eftersträva dessa värden, kommer då att få denna möjlighet. Resultatet kommer troligen att bli en ökad efterfrågan på främst deltidsstudier och delar av studiekurser.

Denna ökade efterfrågan kommer sannolikt endast i viss utsträckning att direkt bidra till produktionstillväxten i samhället, då kunskaperna inte alltid har anknytning till den omedelbara yrkesverksamheten. Det råder dock inget tvivel om att denna generella höjning av bildningsnivån kan öppna möjligheter till ett mera meningsfyllt och rikare liv.

Utvecklingen sedan 1965 års beslut

När frågan om utbyggnaden av universitet och högskolor behandlades år 1965 i riksdagen (prop. 1965:141) förordades en med hänsyn till samhällets resurser maximal utbyggnad av universitet och högskolor. Den fortsatta planeringen av universitets- och högskoleexpansionen skulle utgå från ett beräknat totalantal studerande av 87 000 i början av 1970-talet. I sitt utlåtande anförde statsutskottet med bestämdhet att detta var ett maximalt, vilket man inte kunde överskrida (1965:173). I vår motion (FK 1965:784) varnade vi emellertid för att den aktuella siffran för 1971/72 skulle komma att vara mycket större, och vi har sedan dess kontinuerligt sökt fästa regeringens uppmärksamhet på utvecklingen inom det postgymnasiala stadiet — inte minst genom interpellationer och enkla frågor i riksdagen.

När under höstterminen 1968 totalantalet studerande vid universitets- och högskoleväsendet uppgick till ca 105 000, måste vi konstatera, att regeringen misslyckats i sina försök att komma till rätta med problematiken inom detta område.

Den 21 januari 1966 fick universitetskanslersämbetet i uppdrag att utreda och komma med förslag beträffande en fastare organisation av utbildningen fram till primärexamen vid de filosofiska fakulteterna, vilket

var initierat av regeringen genom ovannämnda proposition (1965:141). I anslutning härtill anfördes bl. a. från vårt håll i en reservation till statsutskottets utlåtande (1965:173 nr 2):

Utskottet har intet att invända emot att fasta studiegångar inrättas, eftersom dessa kan ge vissa elever möjligheter att snabbare nå fram till en examen. Den läsning av studiemöjligheterna till de nu mest gängse ämneskombinationerna, som blir en följd av propositionens förslag, är emellertid från flera synpunkter otillfredsställande. Härigenom skulle man bl. a. få ett stelt utbildningssystem utan den flexibilitet som är nödvändig i ett modernt samhälle. Risk skulle vidare uppkomma för att de studerande, som valt fel, råkar in återvändsgränder. Det är angeläget att sådana risker förebyggs, vilket ju skett beträffande grundskolan och gymnasierna. Enligt utskottet bör man överväga att inrätta särskilda studiemöjligheter för dem som vid sidan av studierna bedriver förvärvsarbete. Vidare måste det vara möjligt att studera enstaka ämnen. Studierna måste således inte med nödvändighet syfta till en fullständig examen. De fasta studiegångarna kommer med stor sannolikhet att få stor attraktionskraft hos den studieambitösa ungdomen. Möjligheterna till friare studier vid sidan av de fasta studiegångarna skulle inte innebära någon betydande nackdel från resurssynpunkt...

Det visade sig sedermera att universitetskanslersämbetets arbetsgrupp för fasta studiegångar förslag (UKAS) fick en sådan utformning, att den föranledde vårt partiråd att göra följande uttalande:

... UKAS förslag innebär en detaljreglering och en byråkratisering av de högre studierna i en sådan omfattning att det avgörande motivet synes ha varit snabbast möjliga genomströmningstakt på bekostnad av en kvalificerad undervisning. Denna kritik gäller inte endast det föreslagna antalet studiekombinationer utan även deltentamenssystemet, tröskelsystemet och förbudet mot omtentering... Vårt moderna samhälle ställer också allt större krav på flexibilitet i undervisningen. UKAS förslag däremot innebär en fastlåsning av hela undervisningsväsendet...

I nu föreliggande proposition (1969:4) sker en uppmjukning av UKAS och bl. a. förordas principen om successiva val, något som innebär att den studerande inte redan före studiernas början definitivt behöver binda sig för val av utbildning även under det andra studieåret. I detta sammanhang bör dock påpekas, att UKAS har arbetat efter de riktlinjer som regeringen dragit upp.

I den aktuella debatten har framförts att syftet med UKAS varit att komma till rätta med studieavbrott och onödigt långa studietider samt att få en fastare organisation av studierna. Det är olyckligt både för den enskilde individen och samhället när studiemålen inte uppnås. Enligt föreliggande proposition finns möjligheten att välja egen studiegång. Detta har emellertid, som framgått ovan, redan på ett tidigt stadium framhållits från vårt håll. De snabba förändringarna i samhället gör det nödvändigt att fort-

löpande förnya utbildningsväsendet inom olika sektorer. Med tanke på att tillströmningen av studenter ökat kraftigt sedan 1965 års prognoser gjordes och att den tilltagande ineffektiviteten i undervisningen är påfallande finns starka skäl att ta upp resursfrågan till behandling. Att resurserna inte ökat i den takt som är erforderlig visar inte minst byggnationen inom universitets- och högskoleväsendet, där föreläsningar i stor utsträckning måste äga rum i tillfälliga och inte alltid lämpliga lokaler som exempelvis biografier. Det råder således en icke oväsentlig eftersläpning, som också visar sig i en bristande undervisningseffektivitet.

I föreliggande proposition anför regeringen att studiekurserna för 40 poäng bör avpassas så, att andelen inom ett läsår godkända studerande bör uppgå till minst $\frac{2}{3}$ av antalet heltidsstuderande. Enligt vår mening kan detta uppfattas som ett direkt krav på läraren att godkänna $\frac{2}{3}$ av de studerande oavsett hur små kunskaper de än har. Regeln att $\frac{4}{5}$ av antalet heltidsstuderande bör fullfölja studierna till 40 poäng inom tre terminer kan uppfattas både som ett krav på läraren och den studerande. Detta innebär att kvaliteten på utbildningen inte kan upprätthållas. Vi anser, att direkt yrkesförberedande utbildning vid de filosofiska fakulteterna — exempelvis lärarnas — måste uppfylla vissa kvalitetskrav. I en motion i anslutning till propositionen om reformerad lärarutbildning (1967: 4) anförde vi bl. a. att gymnasieadjunkter skulle ha minst tre betyg i undervisningsämnen för att trygga kvaliteten inom denna del av lärarkårens utbildning. Motsvarande krav kvarstår vad gäller den i föreliggande proposition föreslagna lärarutbildningen. Vi förordar att en utredning tillsättes att skyndsamt framlägga förslag om kvalitetskrav för lärare vid universitetsutbildning.

En analys av den resurstilldelning som erfordras för att nå högsta effektivitet inom varje ämne är enligt vår mening av stor vikt. Vi finner 1968 års utbildningsutredning (U 68) i samråd med universitetspedagogiska utredningen vara lämpligt forum för en sådan expertanalys. Därvid bör vad ovan anförts beaktas. Resultaten av analysen bör ligga till grund för den framtida resurstilldelningen.

Examenssystemet m. m.

För den i propositionen föreslagna examen, som är avsedd att ersätta nuvarande filosofie kandidatexamen och filosofie ämbetsexamen, erfordras 120 poäng, d. v. s. normalt sex terminers studier. För att den studerande skall ges möjlighet att bredda och fördjupa sin utbildning bör enligt föredragandens förslag möjlighet finnas till ytterligare några terminers studier på grundexamensnivå efter avlagd examen. Mot detta finner vi ingen anledning att erinra. Däremot vill vi inte gå med på att kompletteringsstudierna inte bör överstiga 60 poäng.

Arbetsgruppen inom universitetskanslersämbetet har bl. a. föreslagit att en graderad betygsskala skall införas. Föredraganden motsätter sig detta och anser, att nuvarande betygssystem bör bibehållas, vilket innebär »underkänd», »godkänd» eller för särskilt god prestation s. k. »spets». Vi anser att en graderad betygsskala bör införas och att det nuvarande systemet bibehålles i avvaktan på en utredning om de praktiska möjligheterna att införa en graderad betygsskala.

Vad gäller *ekonomutbildningen* tar föredraganden bl. a. upp denna i förteckningen över utbildningslinjer, vilket således innebär att också denna utbildning skall omfatta sex terminers studier och 120 poäng. I och för sig hälsar vi detta med tillfredsställelse. Vi finner det emellertid något märkligt att regeringen nu kan släppa denna utbildning fri, då motiveringen för de hittillsvarande »spärrarna» varit bristen på kvalificerade lärare.

Från näringslivets och förvaltningens sida brukar framhållas, att ett av de viktigaste målen för civilekonomutbildningen måste vara att ge de färdiga civilekonomerna förmåga till analytiskt tänkande och förmåga att lösa problem självständigt. Detta syfte kan emellertid inte uppnås endast genom en ökning av kursinnehållet. Enligt vår uppfattning är det angeläget att utbildningen innehåller fördjupade studier och självständig aktivitet i form av specialarbete med tillämpande av vetenskaplig metodik inom något av de ämnen, som ingår i företagsekonomi. Det är mot denna bakgrund vi anser att en ekonom i sin andra avdelning måste förvärva ytterligare minst 60 poäng i företagsekonomi och sammanlagt minst 140 poäng för att erhålla civilekonomexamen.

Med den ändring, som vi här föreslår, kommer civilekonomutbildningen att bättre anpassas icke endast efter näringslivets och förvaltningens nuvarande behov utan även efter andra och sannolikt mer omfattande krav, som kommer att ställas i framtiden.

Föredragandens förslag om att den person som avslutar sin utbildning innan han eller hon uppnått 120 poäng bör kunna erhålla bevis häröver anser vi tillfredsställande. Sådant tentamensbevis bör dock kunna utfärdas för godkänd enskild kurs oavsett poängsumma.

I detta sammanhang vill vi poängtera vikten av att parallellkurser anordnas för att bereda de deltidsstuderande möjlighet att följa undervisningen utan att denna inkräktar alltför mycket på förvärvsarbete o. d. Det är också av vikt att den som är heltidsstuderande kan få möjlighet att övergå till deltidsstudier om så anses befogat av den enskilde studeranden.

Filialerna

Vi instämmer principiellt i förslaget om utbildning upp till motsvarande trebetygsnivå i icke laborativa ämnen vid universitetsfilialerna. För närvarande ter sig emellertid ett genomförande inte så enkelt, då det redan i dag

saknas erforderliga resurser. Undervisningen vid universitetsfilialerna bör vara likvärdig med moderuniversitetens undervisning i enlighet med riksdagens beslut 1965.

Utbildningslinjer m. m.

Vi finner att utbudet av arbetskraft i viss mån skapar sin egen efterfrågan. Vi måste hela tiden planera för smidiga förändringar genom att ny information tillföres systemet efter hand. Vi vill även poängtera vikten av att de föreslagna utbildningslinjerna inte får betraktas som något för all framtid fixerat. Linjerna bör därför utsättas för kontinuerlig prövning, och då man finner att någon linje inte svarar mot ett aktuellt utbildningsbehov bör denna utgå och om så anses erforderligt ersättas av annan. De exempel föredraganden anför på utbildningsbehov, som inte återfinnes i de 17 linjealternativen — miljövard, internationell tjänst och massmedia — kan eventuellt ifrågakomma i detta sammanhang, men de kan lika gärna läsas på egen hand av den studerande på s. k. särskild utbildningslinje.

För att uppnå erforderlig kvalitet på gymnasieundervisningen bör lärarexamen innehålla minst 60 poäng i huvudämnet. Valfriheten avseende huvudämne bör garanteras lärarkandidaterna. Ämnen motsvarande gymnasieämnen bör därför kunna läsas senast inom andra avdelningen. Pedagogiska skäl talar också för att påbyggnadskurserna till de i första avdelningen förekommande grundkurserna skall kunna läsas i direkt anslutning till dessa.

Det är i detta sammanhang av vikt att de studerande får kännedom om att de föreslagna studiegångarna endast skall tjäna som *rekommendationer* vid studierådgivningen. Av denna anledning är det angeläget att studierådgivningen får de aviserade förstärkningarna och att denna verkligen blir effektiv. Den enskilde studeranden kan på så sätt få hjälp med att lägga upp en egen utbildningslinje, vilken i likhet med de fasta utbildningslinjerna endast skall vara bindande under det första läsåret. Det synes oss därvid som om endast ett mindre antal av de föreslagna tjänsterna till studierådgivning i realiteten är nya tjänster. De 60 studievägledarna förefaller endast vara en ny benämning på redan verksamma amanuenser. Vi förutsätter att universitetskanslersämbetet kommer att äska anslag till erforderliga nya tjänster.

Betydelsen av att de studerande får tillräcklig information om den nya utbildningsorganisationen vid de filosofiska fakulteterna kan emellertid inte nog understrykas. För detta ändamål har universitetskanslersämbetet begärt ett anslag om 160 000 kronor. Föredraganden på sin sida har emellertid skurit ner beloppet och föreslår endast 60 000 kronor. Vi anser, att behovet av information är så stort att det av ämbetet föreslagna beloppet bör beviljas.

Forskarutbildningen m. m.

Från vårt håll har i skilda sammanhang framförts krav på ökad information till de studerande — inte minst till dem som befinner sig på det postgymnasiala stadiet — om det aktuella arbetsmarknadsläget. För något år sedan gick omkring 70 procent av dem som gick ut universitet och högskolor till den offentliga sektorn och resten till det privata näringslivet. I dag, när det utexamineras cirka 8 000 akademiker årligen, är andelen lägre för dem som går till den offentliga sektorn. Och inom en icke alltför avlägsen framtid beräknas 18 000 akademiker slussas ut varje år.

Behovet av väl utbildad arbetskraft är emellertid stort — och detta kommer att bli vida större redan under det närmaste årtiondet. Det är mot denna bakgrund vi anser mycket vara vunnet med färre antal studieavbrott och en nedskärning av i många fall onödigt långa studietider, vilket en förbättrad studierådgivning och en fastare organisation kan åstadkomma.

Vi vill emellertid poängtera att det kommer att föreligga en uppenbar diskrepans mellan det svenska utbildningssystemet på denna nivå och motsvarande i övriga nordiska länder, där en akademisk primärexamen kan ta ända upp till sexton terminer. Med ökade möjligheter till fortsatta akademiska studier efter avlagda 180 poäng kan bl. a. denna skillnad jämnas ut. Den inom vissa områden redan existerande nordiska tentamensgiltigheten upplevs som något värdefullt. Denna bör på sikt byggas ut med sikte på en integrerad högre utbildning inom Norden.

Beklagligt nog föreligger ännu inte propositionen om forskarutbildningen. Enligt vår mening ställer det sig ytterst svårt att ta ställning till blott en första del av en reformering av det postgymnasiala stadiet, när vi inte vet någonting om vad som kommer att föreslås för de över primärexamen liggande stadierna. Redan nu kan konstateras, att möjligheterna till fortsatta studier bör utvidgas utöver vad som antytts i föreliggande proposition.

Organisationens genomförande

Föreliggande proposition innehåller endast allmänt hållna principer om utbildningens organisation och innehåll. Det konkreta innehållet skall senare fastställas — utan riksdagens hörande — i enlighet med de skisserade riktlinjerna. Trots att den föreslagna omorganisationen är avsedd träda i kraft redan den 1 juli 1969 finns det inte något konkret utformat förslag.

En genomgripande reform av hela utbildningen vid de filosofiska fakulteterna är i dagens läge nödvändig, men vi känner stor tvekan inför möjligheterna att framgångsrikt genomföra den föreslagna omorganisationen på sådant sätt att de nyinskrivna höstterminen 1969 kan följa de nya ut-

bildningslinjerna. När årets gymnasister skall göra sitt val mellan de sju-
ton utbildningslinjer som står till deras förfogande, förutom »särskild ut-
bildningslinje», är det fråga om ett val som mer eller mindre binder dem
för den framtida utbildningen. De har därför rätt att kräva en ingående
information om vad de skilda utbildningslinjerna i realiteten innebär. De
slutgiltiga studieplanerna kommer emellertid inte att fastställas förrän
under senare delen av innevarande termin, varför det kommer att bli ytter-
ligt svårt att informera dem ordentligt innan skolan slutar.

Mot bakgrund av att berörda myndigheter behöver längre tid än som nu
står till förfogande att utarbeta de konkreta bestämmelserna och grundligt
förbereda genomförandet anser vi, att ett uppskov till 1970 är befogat.
Under sådana förhållanden skulle den för studenterna aktuella devisen
»demokrati och medinflytande» få verkligt innehåll genom att berörda par-
ter kunde få tillfälle att yttra sig över dels propositionen och dels i an-
slutning härtill väckta motioner. Reformens praktiska genomförande skulle
i så fall kunna ske inom ramen för ett aviserat utvidgat samarbete mel-
lan de berörda parterna inom universiteten.

En omläggning av den i propositionen föreslagna omfattningen kräver
emellertid att stora resurser ställes till universitetens förfogande under ett
övergångsskede för att motverka de värsta initialsvårigheterna i systemet.
Vi har därför med förvåning noterat att regeringen inte begärt extra an-
slag utöver de 2,5 milj. kr. som huvudsakligen skall gå till studierådgiv-
ning. Övriga anslag inrymmes enligt föredraganden inom den ordinarie
resurstilldelningen. Vi ifrågasätter om dessa snävt tilltagna resurser skall
vara tillräckliga och förutsätter att Kungl. Maj:t om så erfordras anvisar
tilläggsanslag.

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

I. att vederbörande utskott måtte, innan ärendet avgöres,
bereda berörda parter tillfälle att inkomma med yttrande;

II. att riksdagen måtte besluta

att den föreslagna nya organisationen måtte träda i kraft
tidigast den 1 januari 1970,

att till »Vissa kostnader för utbildningen vid filosofisk
fakultet m. m.» för budgetåret 1969/70 under åttonde hu-
vudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 600 000 kr.,

att kompletterande studier efter examen bör kunna ske
utöver normalt 60 poäng,

att en civilekonomexamen inrättas som omfattar 140
poäng varav minst 60 poäng i företagsekonomi;

III. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hem-
ställa

att Kungl. Maj:t måtte utreda och framlägga förslag om

erforderliga åtgärder för att upprätthålla kvalitetskraven vid den uppställda godkännandefrekvensen,

att Kungl. Maj:t måtte framlägga förslag om specificerade kvalitetskrav för ämneslärare inom grundskolans högstadium och gymnasium,

att 1968 års utbildningsutredning (U 68) får i uppdrag att *dels* undersöka möjligheterna att införa en bredare basutbildning, alternativt att införa en ettårig primärexamen i enlighet med vad i motionen anförts, *dels* göra en analys av de resursbehov som erfordras för att nå största möjliga effektivitet inom varje ämne.

Stockholm den 7 februari 1969

Yngve Holmberg (m) *Gösta Bohman (m)* *Leif Cassel (m)*

Rolf Eliasson (m) *Carl Eric Hedin (m)* *Astrid Kristensson (m)*
i Moholm

Tage Magnusson (m) *Karin Wetterström (m)*
i Borås
